

РЕЦЕНЗИЯ
от доц. д-р Йордан Ефтимов,
Нов български университет,
департамент Нова българистика

за дисертационния труд
на Юлиян Петков Разсуканов
на тема: „Утопични дискурси в романа „Тютюн“ на Димитър Димов“

за получаване на образователната и научна степен „доктор“ по научна
специалност Теория и история на литературата, професионално
направление 2.1. Филология, научна специалност
Научен ръководител: доц. д-р Морис Фадел

I. Техническа характеристика. Информационно осигуряване. Библиография

Дисертационният труд на Юлиян Петков Разсуканов е с обем от 397 страници. Състои се от увод, три глави, заключение, научни приноси на дисертационния труд и библиография със 208 заглавия.

Публикациите на докторанта по темата са изискваните три, в престижни български електронни академични издания като „Литернет“ и „Литературен клуб“, както и в научното списание на Варненския свободен университет.

II. Аналитична характеристика на съдържанието на дисертационния труд

Дисертацията на Юлиян Разсуканов си поставя за цел да анализира присъствието и поведението в един каноничен български текст от 20. век – романа на Димитър Димов „Тютюн“ – на едра свръхединица, която той нарича „утопичен дискурс“. Така още с първите страници на Увода става ясно, че изследваният от толкова учени роман, ще бъде аналитично атакуван с оглед неговото отношение към едно от най-значимите понятия за левите идеологии – утопията. Юлиян Разсуканов при това не крие, че смята утопията за тясно свързана с хоризонта на надеждите за социален просперитет. И смело намесва дори „Големите надежди“ на Дикенс. „Крахът на надеждите, особено на големите – за светлото комунистическо бъдеще, е неизбежен.“ (стр. 8) В този смисъл за докторанта комунистическата утопия е принципно сходна дори с „либералния експеримент“ и „американската мечта“ – „идейни системи, политически доктрини или лични

виждания от визионерски тип“ (стр. 8). Тази мащабна картина от самото начало на труда заплашва с размиване на конкретната задача по описанието на идеологическите растери в романа. Защото ако тръгваш от Платон и Ерих Фром, работата на един български писател започва да изглежда малка. За преодоляването на този риск Юлиан Разсуканов се погрижва чрез фокусиране върху отделни епизоди от романа на Димитър Димов, както и с помощта на междутекстови връзки на различни нива.

Един от тези удачно намерени епизоди Юлиан Разсуканов описва така: „Мястото на действието – пред читалищното кафене в гр. Х... (с него, според романа „Тютюн“, е свързан зъболекарят, който пропагандира, основно в кафенето, идеите на новия патриотизъм (Димов, 1988)26, т.е. на италианския и на германския фашизъм). Участниците в епизода са ветеринарен лекар (персонификация на автора), електротехник, който поправя вентилатора на кафенето и един денкчия – от стачкуващите тютюнороботници. По отношение на представителя на т.нар. работническа класа влиянието на комунистическата идеология и на нейните доста химерични проекти за светлото бъдеще на човечеството е относително ясно. Очаквано е и отношението му към ветеринарния лекар като представител на буржоазията, особено по време на т.нар. левосектантски курс на БРП(к). По-сложно е положението с електротехника. Той със сигурност не е случайно въведен от автора персонаж.“ (стр. 22-23) Следва рискованото обобщение: „В модерните романи, какъвто е „Тютюн“ (и в двете редакции), няма наистина второстепенни действащи лица. В контекста на времето електротехникът явно е алюзия за Никола Тесла.“ (стр. 23) Но резултатът е постигнат – не просто е направено първото от няколко предположения относно прототипите на героите в романа „Тютюн“ (едно от достойнствата на дисертационния труд), но е изведена и фигурата на героите проводници на идеи. За „Тютюн“ като за роман на идеите никога не се е говорило толкова настоятелно.

Така в Увода е очертана не само широката дефиниция на утопическото, но и стратегията да се извеждат като „ръкави“ различни контексти на интертекстуалност. Употребата на понятието утопия, разбира се, не е било възможно без позоваване на Томас Мор, но като че ли Густав Льо Бон е относително по-важен за докторанта (стр. 32-38). Пренебрегването на Карл Манхайм, Ернст Блох, Херберт Маркузе, Славой Жижек и Кришан Кумар за утопията от социологическа гледна точка е съпроводено с непознаването на текстовете на Фредрик Джеймисън, Патрик Париндър и Доув Фокема върху утопията в художествената литература. За сметка на това чрез Николай Бердяев се изгражда мащабна критика на утопията като поле, свързващо политическото с религиозното.

Истинско чудо е, че трудът се е получил толкова провокативен, при положение, че като цел на изследването е посочено „изясняването на авторската интенция в максимално интегрирана система от текстове, излизащи и извън неговото

собствено творчество“ (стр. 43). И наистина – дисертацията е завършена не толкова като литературноисторическо изследване, колкото като философски, политологически и в отделни части остропублицистичен текст.

В първа глава на дисертационния труд, „Утопични и антиутопични дискурси – равнища на семантизация“, се разгръща мащабен анализ на комунистическата утопия, като се тръгва от „Комунистически манифест“. Декларации на герои от „Тютюн“ като Макс и Динко са привлечени, за да докажат дълбокия интерес на Димитър Димов към идеологическите постановки (стр. 98-100). Чрез образите на Редингота и Фон Гайер, песимисти и ироници, продължаващи да служат на държавата, която смятат за несправедлива, е направена връзката с Платон и Макиавели (стр. 56-58). Разграничението на утопиите на „политически“, „физически“ и „исторически“ (стр. 101-105) е оригинален, макар и необоснован добре, опит на Юлиан Разсуканов да изгради своя координатна система на понятието.

Втора глава, „От утопия към утопия“, е посветена на такива съществени черти на утопията като изграждането на общество на лъжата, живота в проекцията на бъдещето, свръхцентрализацията и йерархизирането. За целта докторантът се спира на романа на Джордж Оруел „1984“ и романа на Олдъс Хъксли „Прекрасният нов свят“ (стр. 114-119), но търси първите контакти на българската общественост с модерните утопии още с превода и рецепцията на „Поглед назад (2000-1887)“ на Едуард Белами (издаден на български в Русе през 1892 г. под заглавието „След 100 години“) (стр. 119-121). Любопитни са разсъжденията за две от героините на Димитър Димов – Фани Хорн от „Осъдени души“ и Ирина от „Тютюн“ като за вид бесове, жени без тяло (стр. 162-163).

Във Втора глава се изяснява и специфичната употреба на понятието антиутопия. За Юлиан Разсуканов то е синоним на критика на идеологизираното модерно общество – ето защо „антиутопия“ се оказва дори пътеписът на Алеко Константинов „До Чикаго и назад“ (стр. 168-175). За това разширяване на понятието вече сме били подготвени от Увода и Първа глава, но все пак именно то ни изправя пред най-важното решение, взето от докторанта.

Трета глава, „Неизбежният компромис и дискурсивният коректив на писателя Димитър Димов“, е *strictu sensu* главата, посветена на функционирането на утопията в двете редакции на романа „Тютюн“. Трябва да се отбележи, че както и в другите глави, важни понятия са изведени не от основополагащи изследвания, а през речникови препратки. Тук първото така въведено понятие е „дискурс“ (стр. 186).

В трета глава се правят много препратки към начина, по който българското средно училище интерпретира идейната страна на канонични творби – напр. „Илиада“ на Омир или „Дядо Йоцо гледа“ на Иван Вазов (стр. 194, 203). Тази вмъкната като подплънка подтема обаче е толкова значима като подсказка за

проблемите, които българското средно образование среща именно с идеите в каноничните текстове.

Това е и главата, в която се обсъжда връзката на утопията с конспиративните теории и дори се препраща към ситуацията от 2020 г. след избухването на пандемията от коронавирус (стр. 2015).

В Трета глава е отделено място и на теорията за Сврѣхчовека, като се твърди, че неин adept е Редингота (стр. 230-231). Направено е смелото предположение, че в чертите на този герой от романа „Тютюн“ са използвани характеристики на министър-председателя Богдан Филев (стр. 231-233).

В тази глава се настоява за превръщането с помощта на утопията на хората в материални единици, винчета в системата, животни. Но това става чрез даването на власт на нова политическа класа – на лумпенпролетариата. За целта е привлечен анализ на повестта „Кучешко сърце“ на Михаил Булгаков (стр. 256-259).

III. Оценка на автореферата

Съдържанието на автореферата предава коректно съдържанието на дисертационния труд. Изброени са подробно приносите на дисертацията, като така е открояна по най-ясния начин и системата от идеи, които определят разбирането на докторанта за утопия.

IV. Заключение

Юлиян Разсуканов е един от онези учители, които са образец за будния, неподдал се на рутината професионален читател.

Неговата дисертация е изпъстрена с идиосинкразни наблюдения и изводи, които обаче са идеални за съживяването на една канонична творба, към която учениците не са склонни да посягат. Дисертацията като делта на река се разлива в сноп от ръкави, всеки от които обогатява контекста, в които романът на Димитър Димов функционира. Историята на Никола Тесла с неговата идея за безплатна електрическа енергия и утопичния щит от лъчи (стр. 23-24), Корейската война и обстоятелството, че Павел Морев знае китайски и монголски (стр. 29) и още десетки „ръкави“ изграждат нестандартния, „романов“, но също и „памфлетен“ (доколкото непрекъснато препраща към събития от нашето настояще) характер на труда.

Като имам предвид иновативното напрежение, което дисертацията създава около своята тема, достатъчно задълбоченото проучване на научни източници по темата, както и цялостното присъствие на Юлиан Разсуканов в съвременната българска образователна среда, предлагам на членовете на уважаемата комисия да му присъдят с усмивка образователната и научна степен „доктор“.

София, 11.08.2021 г.

доц. д-р Йордан Ефтимов